

הלכות לולב בימן תרומה

הגה *יגיש מחמירים (כ) לפסל בנסדק (ט) רבו. (כא) *וכל שלא נסדק רב קלפתו (כב) העכה (כג) לא מקרי נסדק (וכו) * [ג] *הקלה (כד) הקלפה החיצונה שלו, (כה) שאינו מחסרו אלא נשאר (י) (כי) ירק כמות שהוא בריתו, (כו) אם נקלף פלו פסול, לא נשאר ממנו פלי-שהוא כשר. *יגיש אומרים שעריך (כה) שישתיר כסלע: ז (כט) יגשל (יא) דדו, והוא הראש הקטן ששישנתו בו, (ל) פסול: הגה ויש מחמירין אם נטלה השישנפא, דהנינו מה שאנו קורים פטמא (רז), וטוב להחמיר

כ שם פקעה הנקב שם לוי ונפרש האקטום בשם רח ל הרד"ך והרא"ש והרמב"ם מן הוספה בשם רח נ שם כמלכה נטלה פטמא כפרש הרד"ך והרמב"ם שם הנקב ח

שערי תשובה

מקלוש פסול, ע"ש: [*] נקלף כו'. ועין ט"ש בספרי שו"ת ביתאפרים סימן ס שבארתי ענין זה נקלף וזה וסם הבאתי מתשובת ביתאפרים סימן פו, ויגיש ט"ש שערי תשובה ר"א דכינו שירי כסלע הוא ע"ע, ע"ש: ככלי שהוא, ע"כ, וכן דעת המ"א, ע"ש: (י) ירק, אבל אם מטמנה פראתו הינו כמו תניית כס"ט: (י"א) דדו, היא היצן שעל ראש האתרוג והששנפא עליו.

באר היטב

דבר זה במשמוש הניד, מ"א. ועב"ח: (ט) רבו. ט"ז העלה להלכה למעשה להקשיר בנסדק האתרוג ולא פלו אלא נשאר קצת למטה וכתוב אין הולך רק עד רב עבי הקלפה ולא מגיע עד חררי הנרע, והינו שלא בחטטו דבחתמו פוסל

משנה ברורה

(כג) ואפילו נסדק משני צדדיו על-פני כל ארכו (כ"ז) ונשתיר מכל צד משהיה למעלה ומשהיה למטה (כ"ח) לפסל בנסדק רבו, הש"י ומגן אברהם השיגו על פסק ה"מ"א, ונרעם דלא נמצא מי שיחמיר בזה ברבו, אבל הג"א בבאורו הוכיח פהרמ"א (כ"ג) יגיש מחמירין ברבו (כ"ד) והינו אפילו מצד אחר (כ"ז) *וכל שלא נסדק רב קלפתו. בפעמון, והינו מראש האתרוג לסוף, או לדעת הה"מ"ה כשעור רבו: (כב) העכה, דאלו נסדק כל קלפתו העכה והגיע לחררי הנרע (כ"א) אפילו במקום אחד פסול, (כ"ב) דהוי בכלל נקב מפלש: (כג) לא מקרי נסדק, אפילו בחטטו גספן דוקא כשנסדק שם רב קלפתו (כ"ו) דאי לא הכי אינו בכלל נסדק כלל: ו (כד) הקלפה החיצונה, הינו (כ"ב) הקלפה הנקשה שהיא פטמן

באר הגולה

דעת הר"ן דמצדו להחמיר לענין חטמו: * יגיש מחמירים לפסל בנסדק רבו. אף דלדעת סתמב דמדתה לנסק הנרע גספן פסול בנסדק רב בנקום אחד וימצד זה של מקום הסדקה לא נשאר משהו, דגם בגרפת טרפה כאפן זה, אכן יש נפקא מינה במה דובר הסמב בנסדק מראשו לסופו פלו ולא נשתיר רק משהו למעלה ומשהו למטה. דלדעת הסמב הוא כשר ולהש-מחמירין פסול, דברי על-פנים נסדק רבו של אתרוג (כ"ז). ומה דפריך הגמרא "אי נסדק חנינא, אין פננתו לדפוחו לגמרי לענין גרפת, אלא דגם בענינו סדקה הוא סימן טרפה, דסופו שנקב פלו ופסול: * וכל שלא נסדק וכו'. הרמ"א פסל לשון שלילה, דכאפן זה פודאי שרי, ומפל מקום אפלו נסדק רב קלפתו גספן יש דעות, דיש אוברים דוקא כשהגיע הסדק עד תללו ונאף דאפן לא גרע מנקב, מכל מקום נקראתה לאותן פוסקים הסבירא להו דלא מקרי נקב מפלש עד ששיע מצד לעכה, דמצד נקב אין לפסלו, אבל כשנסדק כל ארכו או

גלדי על האתרוג, ואין פאן חסרון בגופו של אתרוג כלל: (כה) שאינו מחסרו וכו'. דאם היה נקלף יותר בעמק אפלו במקום אחד ונחסר מגוף האתרוג אפלו משהו, פסול משעם חסר, לדעה ראשונה של סעיף ב הנ"ל, ולדעה שנייה אם חסר פאסר על-כל-פנים: (כו) ירק כמות שהוא בריתו. (כ"ג) ואם מקום הנקלף הוא משנה בפראתו ממראה האתרוג (כ"ז), אפלו אם נקלף רק רבו פסול, וכל זה דוקא כשנקלף הכל ביחד, אבל אם נקלף בשנים ושלשה מקומות אפלו בפעמי האתרוג, אם אינו דומה לשאר האתרוג, פסול, דהוי פקומב. ואם נקלף במקום חטמו, כשאנו דומה מקום הקלוף לשאר האתרוג (כ"ז), אפלו בכל-שהוא פסול, וכמו לענין תניית לקטן כסעיף ט. (כט) ויש אוברים דאין להחמיר בכל זה רק דוקא כשאם נשתנה מקום הקלוף למראה פסול, בגון שחור ולבן (כ"ז), אבל אם הוא מראה פשר אין לפסלו, (ל) ובשעת הדחק יש לסמך על זה (כ"ז), ועין לקטן כסעיף יג בהנ"ה: (כז) אם נקלף פלו פסול (כ"ז). פמה בבמה פשנקלף כל עורה, טרפה, דלא הרגא פריא: (כח) שישתיר כסלע, וכמו שם לגבי בהמה דצריך שישתיר כסלע, וכן פסקו הפ"ח ואלהי רבה: ז (כט) יגשל דד"ו (כ"ב), הוא היצן שעל ראש האתרוג, כמו חר הדד, ותחוב פתוכו (כ"ז) והששנפא עליו: (ל) פסול, דהוי לה פחסר (כ"ט). והנה מלשון 'יגשל הרד" (ל"א) משמע דנשל היצן אף מה שתמוע בתוך האתרוג (ל"ב) ונעשה שם כמו גמא (כ"ז) ולפיכך פסול (כ"ט), אבל אם נשל רק מה שלמעלה מן האתרוג אין להחמיר, וכן הסכים הש"י לדניא. אבל יש מן (ג) הפוסקים שמצדדים להחמיר אפלו אם לא נשל רק למעלה מן האתרוג, וסוכרים דנה הוי בכלל חסר לדידהו. ואם נשאר מן היצן למעלה מן האתרוג כל-שהוא (כ"ד), דעת המגן-אברהם דאין

שער היצין

(כ"ג) כמו לענין גרפת, וכן כתב הר"ז: (כ"ג) משום דרבב כללו. ומה שהקשה המגן-אברהם דהא גם בגרפת בענין שנסדק פלו יש לחכות, דגרפתה הטעם משום יכשפהמטה מושכת צנארה דרר סתים לה, מה שאין מן האתרוג [בכורי עקב]: (כ"ד) מן מצד הכפופיי-עקב מלשון הר"מ"א וכן כתב גם הנדה-שלים, עין שם, ודלא פהפ"ח: (כ"ה) הינו לדעה האתרוגה כסעיף ג. עין שם: (כ"ו) תני-אדם: (כ"ז) כי פמה קלפות באתרוג: אחת קלפה ירקה דק מאד, ולפנים מטעם היא הקלפה העכה קצת שיש בה חריפות לשאוקלין אותה, ואחר-כך מתחיל פשר האתרוג שהוא לבן, ולפנים מטעם יש כמו עפול ובו מניחים פרעין וזה נקרא חררי הנרע, ונתקלפו-חרף מורי כהקלפה העליונה שהיא רק בגלדי שאינו מחסרו מגוף האתרוג, דעת הר"ן, וכן העתיקו האחרונים. ואף דבמשוכת הרא"ש שחובא בפ"ח לא משמע הכי, אלא אפלו אם נשל גם קלפה העכה, אם אינו נחקר מפשר האתרוג שהוא הלכן שבו פשר, וכן משמע גספן מלשון הרא"ש להקטן, שכתב 'שלא נשל מן הלכן גלוס', וכן יש לישוב גספן לשון חסור מדכתב 'לא נשל מן הפשר גלוס', וצ"ל פרתו דמה שחריץ קורא קלפה עכה הוא קורא קלפה דקה נגד פשר האתרוג שאפנים, מכל מקום לדינא צריך לנקט דעת הר"ן (כ"ז), וכן מוכח לשון הרמב"ם מדכתב 'שאנו מחסר', והקטן של זה מכונן הכי-יוסף פמה שכתב 'אצל הר"ן פתב' וכו', וכן דעת הרמב"ם, ולפלא קצת דמלשונו משמע דמשוכת הרא"ש סותר לתרא"ש גזשא, וזה אינו למענין: (כ"ח) מגן-אברהם, וכפי מה שבארוהו האחרונים: (כ"ט) עין באלה רבה שהביא מקמים דעים דהראב"ד מסכים להיש-אוברים, ובנדאי זהו טעם הרא"ש שהסביר דבריו רק לדעת הנשי-אומרים, וצ"ל-כן הסכים האלה רבה דיש לסמך על זה בין לענין רבו ויין לענין מעוטו כשהוא בשנים ושלשה מקומות, אכן לענין חטמו פסקת בזה, והפ"ח פקל גם לענין חטמו: (ל) תני-אדם, ולענין חטמו לא באר שם, אכן מדכתב הרא"ש יכחטמו אפלו במשהו פסול דומאי דתניית, ובתניית מוכח לקטן כסעיף יג בהנ"ה דבמראה כשר יש להכשיר, לבן פתבתי להקל: (ל"א) ונאפלו אם נשתיר עוד מעט עין בחוכו, פיתן שפעשה כמו גמא פסול [אחרונים]: (ל"ב) בית-יוסף לפרוש רבנו חננאל הטובא בצרוף ונקטת אין זה כלי-כף סוד לדינא: א', דלא מוכח בפירוש, רק מדלא הוקיר הרא"ש בפירוש להקל לדידה כמו שהוקיר לענין נשל גרפת, וזה אין ראנה מקרבת פמו שהחמיר פשי', ועוד, דלוי יהי לדידה יש להחמיר, הלא לדעת פבנו חס ור"ן הוקירו פהר"א דוקא אם נשל היצן התמוע באתרוג ונעשה כמו גמא שם) ולבש ופ"ח: (ל"ג) והעתיקהו האלה רבה והגר"ז והלכה ברובה והחיי-אדם לדינא:

מילואים הלכות לולב סימן תרמח

המשך מעמוד 232

כלפי חוטמו. מקום השיפוע נקרא חוטמו, ובראש החוטם יוצא הפיטם שהוא עץ הבולט ביד, ומעל הפיטם יש כעין שושנה ישושנתאין.

ואם ניטל הפיטם לגמרי חוזר וחיברו על ידי מחט, כתב בשו"ת שבות יעקב (שם), הביאו הקרבן נתנאל סוכה פ"ג סי' טז אות ג) שפסול הוא אם נפל העוקץ חוזר וחיברו על ידי מחט, ראה להלן (סי' לג). דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש חי' פלי"א סי' ג) שאף לדעת הרמ"א לקמן (סי' תקמ"ה ס"ה) שאתרוג בלי פיטם כשר, אך כשמחברו כמחט אין מקיים בזה הידור מצוה אף בשאר הימים, שהרי הידור מצוה הוא משום 'זה א-לי ואנחהו', וכלפי השמים ידוע שהאתרוג אינו מהודר.

[משנ"ב סי' לז]

דקרי לה קתסר⁵³ וכו', דנטל קעץ אף מה שקוקע בתוף האתרוג הנעשה שם כמו במא⁵⁴, ולפיכך פסול⁵⁵ וכו', נאם נשאר מן קעץ למעלה מן האתרוג פל-שהוא⁵⁶.

53) אמנם, לקמן (סי' תרמ"ט סי' לו) הביא שדעת האחרונים לחלוק בזה, וכתבו שפסולו הוא משום הדר, ונפקא מינה בזה שאם פסול מדין חסר, אם כן בשאר הימים יהיה כשר, משום שפסולי חסר כשרים בשאר הימים, ואם פסולו מדין הדר יהיה פסול בשאר הימים, כדן פסולי הדר. וכתב שם שאם אי אפשר למצוא אחר, יוכל לסמוך על הפוסקים הסוברים שפסולו הוא משום חסר. בצירוף הפוסקים המקילים בפסולי הדר בשאר הימים.

54) כזה צ"ל :

55) ואף לדעה השניה (בשו"ע לעיל סי' ב) שפסול חסר הוא דוקא אם נחסר באיטר, כתב המנ"א (סי' תרמ"ט סי' יז) בשם הגהות מיימוניות שכיון שהחיסרון כאן הוא בראשו של האתרוג, לכן פסול אף בפחות מאיטר.

56) ומה שמקילים באופן שנשבר חלק מהדר, כתב הכף החיים (סי' מו ו-מח) שהיינו דוקא במקומות שהדר הוא כמין עץ, אבל באתרוג ארץ ישראל שהדר הוא חלק מהאתרוג עצמו, אם נחסר כל שהוא פסול לכל הדעות, משום שזה נחשב כאתרוג חסר. וכן הורה הגר"ש אויערבך (הלכות שלמה סוכות פ"ז סי' ט) שבאתרוגים שהפיטם הוא חלק מגוף האתרוג, אפילו אם חסר כל שהוא כפיטם לכל הדעות יהיה מדין כחסר בגוף האתרוג. וכן הורה הגר"ש אלישיב (מעדני שלמה עמ' צה הע' מג), והגר"צ קרליץ (מעדני שלמה שם). אמנם יעוין בא"א (תנינא) שכתב שאם העץ שעל גבי האתרוג מוקף בעור ירוק או צהוב כמראה אתרוג ממש, ויש גם חלק דק תחת העור הראוי למאכל, שנראה שכיון שמצוי בכמה פירות שהידות שלהם מוקפים במאכל כעין הפרי ממש, מי"מ אינם בגדר הפרי, לכן יתכן שאין דיסרון פוסל שם.

46) אבל אם נשאר מראה אתרוג, מבואר בשו"ע ובמשנ"ב (כאן), וכן כתבו השו"ע הרב (ס"ז) והח"י אדם (כלל קנא סי' ב) החזו"א (א"ח סי' קמו סי' א, ב, ג), שכשר, אכן, בביה"ל להלן (סי' ב ד"ה שינוי) הביא שלדעת הר"ן פסול. ולהלכה הסיק הביה"ל שם שכשר. וראה מה שכתבנו שם בדעת החזו"א.

47) ואם לא נשתנה עור האתרוג ללבן, אלא נקלף עד הבשר הלבן, כתב החזו"א (שם סי' ב ד"ה ולדעת) שאין זה שינוי מראה, משום ששינוי מראה הוא דוקא אם נשתנה פני האתרוג מירוק ללבן, מה שאין כן אם נקלפה הקליפה הירוקה ונראה בשר האתרוג שזה עיקר מראיתו. [וכל זה לעינתו שנקלף היינו כל עובי הקליפה ולא רק הגליד הדק, ראה מה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי' ב ד"ה ואם)]. אלא שכתב (שם סי' א ד"ה ובמ"ב) שבאופן זה שנקלף כל עובי הקליפה הירוקה ונשאר רק הלבן שהוא מראה הבשר, ואי שנחסר כל שהוא, שאי אפשר לצמצם בזה.

48) אמנם בשע"צ להלן (סי' כב) הביא שתי דעות לענין מנומר במראות כשרים, ונשאר בזה בצ"ע למעשה.

[משנ"ב סי' כז]

אם נקלף פלו פסול⁴⁹.

49) ולדעת החזו"א (א"ח סי' קמו סי' א ד"ה ובמ"ב) שנקלף היינו כל עובי הקליפה, אם נקלף ככולו רק חצי מעובי הקליפה הרי זה כשר.

[משנ"ב סי' כח]

שישיתיר פסול⁵⁰.

50) ושיעור סלע, כתב בספר מדות ושיעורי תורה (פי' ט"ח) שעל פי מה שכתבו רוב הפוסקים שקוטר הסלע הוא קרוב לשליש טפח, אם כן לשיטת החזו"א שיעור קרוב ל-3.2 ס"מ, ולשיטת הגר"ח נאה שיעורו קרוב ל-2.66 ס"מ.

[משנ"ב סי' כט]

נצל דהו⁵¹ וכו', כמו ח' הדר, ונתחוב בתוכו⁵².

51) ואם רוב הדר ניטל ממקום חיבורו ומיעוטו נשאר מחובר, הסתפק בשו"ת ערוגת הברשם (א"ח סי' קצג) האם נאמר באופן זה דין ירבו ככולו לפסול את האתרוג, והסיק שביום הראשון לא יברך עליו. מאידך, בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' לה) כתב שאם הפיטם אינו עומד להיתלש, האתרוג כשר משום שעדיין נחשב ללקיחה תמה, אבל אם הפיטם עומד להיתלש, הרי זה פסול אף שמחובר קצת, משום ש'כל העומד לנטל כנטול דמי'. והחיים וברכה (אות רמד) הביא בשם המהרש"ם שמצא בשו"ת בית אפרים (א"ח סי' א) שסובר שאומרים כזה ירבו ככולו, ונחשב שניטל כל הדר והאתרוג פסול, ובשם שו"ת בכורי שלמה (א"ח סי' מו סי' כב) כתב, שהדבר תלוי אם כשיאחו את הפיטם יעלה כל האתרוג עמו הרי זה כשר, ואם לאו פסול. וכן מבואר בשו"ת חמד (מערכת ד' מינים סי' א אות ח), אכן במקום אחר (מערכת הלמ"ד כלל קמא אות יח) האריך לפקפק בזה. [ובשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רעה) לענין הדס שנקטם כתב, שכל שמחובר בתולדה ולא נפסק לגמרי כגון הדס שנקטם רובו, הרי הוא כשר].

52) [האתרוג בוי כמגדל רחב מלמטה לצד העוקץ, והולך ומתקצר

הלכות לולב סימן תרמח

קיו באר הגולה

(לא) במקום שאפשר, *מיהו, לענות דניא אין לפסל אלא-אם-כן נטל (יב) הדר, דהניו העץ שראש הפסוקא עליו, והראש נקרא שישנתא (הסניד). וכל זה דוקא שבטלה, אכל אם לא קנה לו דר (יג) מעולם (לד) קשר, וכן הם רב האחרונים שכתביאם במדינות אלו (הראש): ח נטל (יד) העץ שהוא תלוי בו באילן מעקר האחריו (לג) ונשארו מקומו גמא, פסול: הגה ואם נטל קצת העץ (לה) ונשארו עבי קל-שהוא, שכל רחב הגמא (טו) וטו) מקשה, פשר (טו): ט (לה) עץלקה תזוית (פרוש, תרגום או ילפת' אי תזוין) עליו, אם *בשנים או בשלושה מקומות, (לי) פסול: ואם במקום אחד, אם עלה (לו) *על

אחר שראי מקרה, הוא הסיל שבחשף חולק) ס ברמא ליה נטל בבניו פריש הרי"ז שם והנכס עם עש במשנה וכתב שם סגורא

באר היטב וצ"ע ט"ז: (יב) הדר, משמע מלשונו דוקא שנטל פלו, אכל הכי וי"ח ולבשר כתבו להחמיר אפלו נטל מקצתו ובהמ"א. וי"ל דכ"ס בעי שיקטל עד האחריו, כיון דהשעם הוא משום חסר כמ"ש סימן תרמט ס"ה פה"ת, איכ' בנטל פל-שהוא לא מקרי חסר דאין זה חסרון הנפר. ועש"ה: (יג) מעולם ונקרים הם, כי יש במקום פסוקא כמו גמא מתחלת ברייתו, מבי"ט, כנה"ג. ועין ברי"ז סימן קיא. ועין ט"ז שהעלה דאם יש אחריו לפניו מהדר פשאר הפעלות רק שאין לו הפ' שושנה או שנטל קצת מהדר שלמעלה, ואתרוג אחר שאינו מהדר פשאר הפעלות רק שיש לו שושנה, אין להשיג בהך שושנה, וכ"ש צ"ב סימן ט, ע"ש: (טו) מקשה. פי' שכתבא שם נשאר קצת מהעץ כמו שהיה בחחלה. וכתב פחשוכת ב"י סימן קמב: הא דכתבו הפוסקים לפסל פנטל

שערי תשובה

[10] **מקשה**, עמ"ט. ובתשובת שבח"י ח"א סימן לה השיג על הבית יצחק וכתב שהיה נדר שלשעות הש"ס וכל הפוסקים, וכל היבא דבעין מדאורייתא לקיימה פקח ושלמה, כל שאני מקרי בו בתלתא. חבור ע"י ד"א ודאי ליש חבור דלגיו מקרי שלם ותפיה, ודקה רצית הכריע משיכון הך פ"א ומפקח הך לו, ע"ש, וכן כ"א חולק עליו, ע"ש. וע"י כ"ס ש"ס העץ ש"ל כ"ב יחזור העץ גמא מניצ לתוך האחריו כמו שכתבא לקצתו בדר, פסול:

משנה ברורה

להחמיר בזה: (לא) במקום שאפשר, הינו שאפשר לקח יותר מקטר מנה, (לה) אכל אם הוא המבנה, אין להחמיר בשביל השושנתא. ומכל מקום נראה דדוקא אם חסר רק השושנתא⁶¹, אבל אם חסר גם מקצת מן העץ⁶², אף ע"ש עוד קצת עץ למעלה מן האחריו, טוב להדר לקח אחר אם אפשר לו, כי (לו) יש מחמירין גם בזה⁶³: (לב) פשר, כיון שפך היא ברייתו⁶⁴ ויהו דרך גודלן, אין לכוונת בשם חסרים או שאין ע"י הדר⁶⁵, (לז) ונקרים הם, כי יש במקום פסוקא כמו גמא⁶⁶ מתחלת ברייתו⁶⁷, וכתב בכפרתי יצחק, דנה דוקא רק כשנש גמא מעט, שאין כאן פסול רק משום חסר, וכיון שמתחלת ברייתו הוא כן ולא נחסר מקו כלל, לא מקרי חסר, אבל לפקדים יש גמא צמקה שחלה עד תדרי הנרע, ונכר על-ידי שיכניס לתוך הקל מחט או שאר דבר דק, בנה נראה דפסול גמור הוא, שהרי נקב בתלתה פסול כל היכי דנקב פסול, כדאימא ביוה דרעה סימן מג בברייתא גמורים, וכיון דנקב עד תדרי הנרע פסול הוא הדין דנקב בתלתה: ח (לג) ונשארו מקומו גמא, פסול⁶⁸, דהוא בכלל חסר, ואם הוא שעת הדחק שאין אחר בעירו⁶⁹, העלה בתשובת חכם צבי שכתב לברוך עליו אפלו ביום ראשון (כיון שכתב הרמב"ם, אימא בסוף סימן תרמט שמתכונן אפלו על פסולין לגמרי, (לס) וכל-לשון בנה שהוא תלוי בשיטת הראשונים, כמבאר בבית יוסף), והוא הדין בנטלה פטמתו ונעשה גמא ואין אחר בעירו, (לט) גם-כן יכול לברך עליו אפלו ביום ראשון: (לד) ונשארו עבי קל-שהוא, שכל רחב וכו'. ורצה לומר, שנשארו מן עבי העץ בתוך האחריו שער קצר, שיוכל על-פל-

באר הלכה

רבו לדעת ההג"ה, יש לפסול משום נדקו, עין ברי"ן: * מיהו לענות דניא אין לפסל וכו'. וכן הסכימו האחרונים דבנטלה השושנה לבד בודאי אין להחמיר, כדמסקח מן המחבר ומור"ם ושארי פוסקים. וכתב באמרי פנה"ד, דמאי דמשמע מדברי רוב כ"ח דשושנתו ודרו דרא מלקא היא ואין דהו אלא בנסילת הפרח שהוא הנין שפסל פסונו על הרוב קדם שיקמר ויעשה בו פסוקא, הוא הפך שלפענות דברי הפוסקים, עין ש"ס. גם על יתר דבריו שם שקטב דלדעת הר"י ברי"ק יש להחמיר בנטל קצת מן הדר, השיג הרבה, עין ש"ס. ודע עוד, דעקר מה שאיתו מחמירים בנטל שושנתא לבד הוא מפני לשון הרי"ף, אכן כבר דחה הבית יוסף ואמר דמהרי"ף אין ראיה, דמאי דהוא סובר בס"ז כמו הרמב"ם שאינו פסול בנטלה השושנה לבד, עין ש"ס. וקפי מה שכתבנו עמה לאור' של נכנו הנבאל שצא לאור, וראה בהראש שכל דברי הרי"ף בענינו לקוחין מדברי הרבנו חננאל, ובדברי הרבנו חננאל פתוב דהיא ינטלה פטמתו, חסמו של אחריו ושושנתו וכו'. והוא מ"ש בדברי הרב המגיד פדע"ח הנ"ל, וכן הוא ג"פ פננת הרי"ף בברור וכו' והוא שכתב הבית יוסף מדעת הרמב"ם: * בשנים או בשלושה מקומות. הקשה הפס"י משנה: ואם שנים, שלשה מפני? ותרין ש"י דכ"י קטמ, דמקמי שלשה לשנים, דהניו דאף בשנים בעינן שיקפשו אחד חסרו על-פל-פנים כדי שער לתזוית שלישי (דהניו כדי שער ב' אבעבועות דקות, וזראה אחריו משנה פחות השערה מפסי בין תזוית זו לתזוית שאצלה מצד אחד וכן מצד השני), אבל בפחות ט"ה לא מקרי מקשה. ורבים מאחרונים מאנו בתרתי, דמי דעין כמה שער האבעבועות דנקמד על-ידיה הפסק בין שתי תזוית, ותמצו דכי האי פונא פריך הש"ס פ"ק מפנין ותמצו כדמבאר אינשי⁶⁶, עין ברי"ך מגדים מהגרי"שע והנה"ש"לום, ופסל מקום עקר סבורה שפכת דמסתבא שעליה חוט השערה מראה אחריו שפסיק בין תזוית לתזוית לא מתו פמגמר⁶⁹, נראה דנסון הוא לדינא: * על ר"ב. עין במשנה ברורה. אכן על חסמו

פנים למלא כל רחב הגמא מן עביו, ואף דלמעלה מן הגמא לא נשאר משהו גם-כן פשר, (מ) דתו לא מקרי חסר: ט (לה) עץלקה תזוית, בין בתלויש (מט) ובין במחבר, אלא בעינן שיהיה גבוה משאר אחריו: (לו) פסול. דמחזו כמגמר [נמרא]: (לז) על ר"ב. הינו

שער הציור

(לה) של"ה וט"ז וס"א: (לו) מאמר מרדכי ובפורי יצחק לוצת הפג"א אברהם יוסף לקמן בסימן תרמט סצ"ח-קט"ז י, דחושש לומר דהשם הפסול הנטל פטמתו הוא משום הדר, ואס"ן אנדא ראית הפג"א אברהם בענינו, עין ש"ס: (לז) ומכל מקום אם אי אפשר להכיר פלל אם היה מן מתחלת ברייתו, באלה רבה בשם הכ"ח מצד להחמיר, אכן בברייתא גמא פסול דש"ס פסקא פסקא⁶⁴, דש"ס הלכה כמאן דאמר וטל פטמתו הינו ע"ן לבר, ואפלו הוא דרו, ש"ס לא נטל אלא וברא כף, עד כאן דבריו ונאר דהמחבר והרמ"א העתיקו ונטל פטמתו פסול וכן לעינן עקנז, אפשר דהוא נק משום דחשש להחמיר בשניהם, כאשר מובא בבית יוסף בשם הרא"ש, עין ש"ס, ולא משום דפסקו פן להחלטה, וכנה מסלק מה שהקשה עליו בכבודי יצחק, עין ש"ס: (לז) ובפרט לפי מה שהעתיק הר"א בשם הפג"א משנה דין זה הוא נק לדעה הראשונה שכתבתי ב ת"ל דפסולין חסר אפלו אינו כאשר, ומשמע דלדעה שניה שם יש להקל בזה, וכיון דבשעת הדחק נקטין כסברא שניה שם כמבאר ש"ס, ממילא יש להקל בענינו: (לט) בפורי יצחק: (מ) ומה דלענין ש"ס יש שמחמירין דדוקא בשושנה על-פל-פנים מעט למעלה מן הגמא, ויש שמחמירין שלא יחסר מן העץ שמתח השושנתא מאומה, ובענינו מקלח בנה, עין בלבוש הש"ס⁶⁷: (מט) כרימגדים:

הַלְבוֹת לוֹלֵב סִימֵן תְּרֵמַח

ביאורים ומוספים

ומשניב ס"ק לאו

רַק הַשְּׂשֻׁנְקָא⁶⁷ וְכֹרִי, גַם מְקַצֵּת מִן הַעֵץ⁶⁸ וְכֹרִי, מִתְמִירִין גַּם בְּהָרָה⁶⁹.

(57) כזה ❶ :

ואם נחסר רק מקצת מהשושנתא, כתב הבכורי יעקב (ס"ק כה) שלכל הדעות האתרוג כשר ומהודר ואין בכך כלום. ואם בגלל חיסרון חלק מהשושנתא לוקח אתרוג אחר שאינו מהודר אבל עם שושנתא, הביא הבאר הגולה (ס"ק ג) את לשון השליח שהוא הכסיל שבחושיך הולך.

(58) כזה ❷ :

הפיטם אין לו יניקה מהאתרוג. אמנם דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רפב), שכונת החזו"א להכשיר רק פיטם שיבש כל כך עד שהוא כמונה בתוך האתרוג ולא נתחבר עמו, ולפעמים נופל ממנו בתלוש ולפעמים במחובר, שבאופן זה אין הבדל אם נשר ממנו במחובר או בתלוש, אבל אם לא נשר מחמת יבשותו אלא שנשבר, לא הכשיר אף אם התייבש במחובר.

61) ואם היה לאתרוג פיטם מתחילת ברייתו, אך בעודו על האילן התייבש ונפל מכח תכונתו הטבעית של אותו זן, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"ד ס"ח) שכשר, כיון שכך הוא דרך מילתו, ובשורת שבט הלוי (ח"א סי' קעז) כתב ללמד זכות על המקילים, שגם באופן זה נחשב כאילו לא היה לו דד מעולם, משום שסיבת נפילת הפיטם היא מכח תכונתו הטבעית שמתייבש ונופל, והרי הוא כשאר קליפות הגדלות בתחילת יצירת הפרי ואחר כך נופלות שאינן חלק מנוף הפרי, ולכן נחשב שזו דרך גדילתו ונדון לענין זה כאילו לא היה לו דד מעולם.

וכיון שברוב האתרוגים הפיטם נופל בשעת הגידול, אמר הגרש"ז אויערבך (מסדני שלמה עמ' צה) שלכן יש מהדרים לקחת דוקא אתרוג שאין לו פיטם, כי באתרוג עם פיטם יש חשש מורכב, מאחר שהסוחרים עושים כל מיני תחבולות להרכיבם כדי שלא יפול הפיטם.

מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (הערות סוכה לה, ב ד"ה נטלה בוכנתו) שרק אם הפיטם נפל בעוד האתרוג קטן ולא הגיע לגמר פרו, כגון שגרל שליש ואין לו עדיין שיעור הצורך לאתרוג, הרי זה נחשב כלא היה לו פיטם מעולם וכשר, אבל אם נפל הפיטם לאחר מכן פסול מטעם חסר, ולכן הורה באתרוגים שלנו שצריך לזהר לקחת אתרוג עם פיטם [או על כל פנים מקצת פיטם (אשרי האיש חיג פליא את א)], משום שיש לחוש שהיה לו פיטם ונפל בעודו מחובר. ובשורת קנה בשם (ח"ב סי' כה) כתב, שרק אם לא היה לו דד מעולם כשר, אבל אם היה לו ונפל אף בעודו קטן הרי זה פסול.

החוסף הגר"ש אלישיב (אשרי האיש שם אות ד), שאם קשה לחשיג אתרוג עם פיטם וגם שיהיה נקי, ביום הראשון נשאתרוג חסר פסול בה עדיף לקחת אתרוג עם פיטם אף שיש עליו 'בלעטלאך' מאשר לקחת אתרוג נקי בלי פיטם, ובשאר הימים עדיף אתרוג יותר מהודר ונקי אפילו שאין לו פיטם.

(62) כזה ❸ :

ובזמנינו, שפעמים רבות גומא זו נמצאת אף באתרוג שנקטף מוחץ ולאחר מכן הפילו את פיטמתו, וכפי שהעיר בשורת קנה בשם (ח"ב סי' כה), דעת הגר"ש משה הלר (כשרות ארבעת המינים עמ' כו), מערני שלמה עמ' צו) שיש סימן אחר לבדוק מתי נפל הפיטם, שאם יש כמין טבעת הרוץ מסביב בקצה העץ

69) כמה דרגות מנה הבכורי יעקב (ס"ק כה) בענין הכשרות וההידור שיש לגבי הפיטם: א. המהודר ביותר, אתרוג עם הדר השושנתא עליו. ב. ניטל רק השושנתא והדר שלם, וכיבר שלא נחסר ממנו כלל. ג. לא היה לו דד מעולם, וכגון שיש במקום הפיטם גומא. ד. יש במקום הפיטם בליטה קטנה שראית כשושנה, שבוה יש ספק האם היה לו דד מעולם, ואפילו אם היה לו דד הרי לא ניטל עד האתרוג. ה. ניטל קצת מהדר ועדיין הוא בולט, שלא הגיע החיסרון עד האתרוג. ו. ניטל כל הדר ואין גומא במקומו. וכל אלו יש להכשירם אם אין לו אחר אף שיש לאחרים בעיר, אבל אם ניטל כל הדר ויש גומא במקומו, פסול לכל הדעות.

(משניב ס"ק לב)

פִּינָן שְׂפָךְ הִיא בְּרִיתֵינוּ⁶⁰ וְכֹרִי, אִי שְׂאִינָן הָדָרִים⁶¹, וְנַפְרִים הֵם, כִּי יֵשׁ בְּמִקְוֵים שְׂטָמָא בְּמִי גְמָא⁶² מִתְחַלֵּת בְּרִיתֵנוּ⁶³.

60) אכן, פעמים שיש להכשיר את האתרוג אפילו אם הפיטם נשר לאחר שהוא נתלש, והיינו באופן שבעודו מחובר לעץ כבר התייבש הפיטם לגמרי, וכבר כלתה ממנו כל לחותו, שבאופן זה הורה החזו"א (ארבעת המינים עמ' שבב אות ג, מפי השמועה) שדין האתרוג כאילו נשר ממנו הפיטם בעודו מחובר וכשר. וכן הורה הגר"ש קניבסקי (אדהות רבנו ח"ב עמ' ער) שכן שכבר יבש

המשך במילואים עמוד 81

מילואים הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד קיז

66) ואם אין אתרוג אלא לחבירה, כתב לקמן (סי' תרמט ס"ק נב) שצריך לטרוח ולכרך על של חבירה.

[שעה"צ ס"ק מ]

עין פלבוש הפעם⁶⁷.

67) שביאר (סי'ח), שלגבי השקף שתלוי בו באילן, בהכרח שיש להכשיר בניטול מקצתו, שהרי אי אפשר להסירו מהאילן אלא בחתיכת חלק מהעוקץ הנ"ל, ולכך מכשירים גם כשנשאר ממנו רק מעט, מה שאין כן בפטים שאין צורך לחותם כלל, לכן מחמירים אם ניטל או נשבר הפטים שהיה להם ופסול מדין 'הדר'.

טעם אחר כתב הערוך השלחן (סי'יח) משום שבשר האתרוג מתפשט גם בתחתית הפטים כמו שנראה לעין, ולכן כשניטל כולו הרי חסר מעצם האתרוג, מה שאין כן בעוקץ שבשר האתרוג אין מתפשט עליו השקף הוא עץ בעלמא ככל עוקצי הפירות, לכן כשר.

[ביה"ל ד"ה בשנים]

ותרגו דבי האי גנא פריף הש"ס בפרק מפנין ותרגו כדאקרי איקשי⁶⁸ וכו', שמשפיק בין חזיות לחזיות לא מתני כקנטר⁶⁹.

68) תירוח נוסף כתב האור שמח (פ"ח מהל' לולב ה"ז), על פי דברי הרא"ש (סוכה פ"ג סי' יד) שכתב שאת פסול 'הדר' מסרה התורה לחכמים, והם אמרו שאפילו בדיעבד לא יוצאים ידי חובה כוד שיהיו ישראל במצות, ורק בשעת הדחק הכשירו, וביאר האור שמח את דבריו, שענין 'הדר' הינו ענין הסכמי, שבמקום שיש מהדרים אינו נחשב 'הדר' וכשאין מהדרים נחשב 'הדר', ולפי זה כתב שאם בשעת הדחק ניטל אתרוג שאינו מהדר ואחר כך בדרך מקרה פלאי נודמן לו אתרוג מהדר אין צורך ליטלו, כיון שכשניטל את האתרוג הראשון הוא היה נחשב ל'הדר', והוסיף, שאם יש לו שני אתרוגים שאינם 'הדר', כגון אתרוג יבש ואתרוג עם חזיות, יטול איזה שירצה כיון ששניהם אינם 'הדר' לגמרי, אבל אם יש לפניו אתרוג עם חזיות במיעוט בשני מקומות וגם אתרוג עם חזיות בשלושה מקומות, מחויב ליטול את האתרוג שיש בו חזיות בשני מקומות, משום שהוא קרוב יותר ל'הדר', וזו כוונת השו"ע אם בשנים ושלושה מקומות, לומר שעדיף לקחת את זה שהחזיות בשני מקומות מאשר את זה שהיא בשלושה מקומות.

69) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ל), שעל ידי ההפסק של מראה אתרוג בין חזיות לחזיות, העין שולטת במראה האתרוג שבין החזיות ונראה לעין ככמה מקומות, ולכן אינו 'הדר', אבל כשאין ההפסק גדול, אין העין שולטת שם ונודן כמקום אחד.

שבמקום הפטים כזה⁷⁰, זה סימן שהפטים נפל בשלב מוקדם בעודו על העץ.

63) ואם נמצאת נקודה שחורה באותו שקע או נומא שמהם נפל הפטים, הורה הגר"שז אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י דבר הלכה אות לא) שאינו פוסל כדון נקודה שחורה הפוסלת על חוטמו בכל שהוא, כי הנקודה באה מחמת נפילת הפטים, ולא באה מגוף הפרי ואינה פוסלת כלל, וכן הורה הגר"ח קניבסקי (ארכעת המינים למהדרין ע"י קצור) שכשיש

נקודה שחורה על הגלד של הפטים ודהיינו שהפטים נפל בעוד האתרוג על העץ ומקום הפטים הגלד כדרך שאר האתרוגים] האתרוג כשר, כיון שזה חלק מהעץ, העץ יכול להיות שחר.

[שעה"צ ס"ק לו]

דאקשור דיש להכשיר טעם פסקיפקא⁶⁴.

64) ובאתרוגים שלנו, כתב בשורת שבת הלוי (ח"א סי' קעו) שכיון שיותר שכיח שהפטים יפול בעוד האתרוג מחובר לעץ מאשר שינטל לאחר מכן, בספק יש לצדד לקולא. וראה מה שכתבנו במשנים (סי' לב) בדעת שאר הפוסקים בזה.

[משנ"ב ס"ק לג]

וְנִשְׁאָר קְוֹמוֹ גָּמָא, פסול⁶⁵ וכו', וְאִם הוּא שֶׁעַת הִתְקַן שְׂאֵין אֶחָד בְּצִירָה⁶⁶.

65) ואם ניטל השקף לגמרי וחזרו וחיברו על ידי מהט, הביא הבאר היטב (סי' טו) בשם תשובת בית יעקב (סי' קמב) שאם אינו ניכר מותר ליטלו ביום השני ולברך עליו, אבל ביום הראשון יש להחמיר, וכן כתב הבכורי יעקב (סי' טו) שיש להחמיר ביום הראשון, אמנם בעיקר הדין אם יעיל חיבור, דעתו כדעת הא"ר (סי' יד) השבות יעקב (ח"א סי' לה) שאינו מועיל, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' כט) לענין חיבור הפטים על ידי מחט, ולענין אתרוג שנחתך לשני חלקים וחיברו על ידי קיסם וכו', לדעת הבית יעקב, ראה בבית מאיר (אבן העזר סי' קל ס"ז) ובערוך השלחן (סכ"ה).

הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד 234

[משנ"ב שס]

אָלָא צְרִיף שְׁנֵינָא לְעֵינֵים פְּלֵא מְרִידָה⁷¹, וככפוניינעקב חולק על זה, עין שם⁷².

71) ובטעם הדבר כתב הראב"ד (תמים דעים סי' רלב), שמפני מיעוט דעתו אי אפשר לצמצם בשיעורם, ולכן כדי לצאת מידי ספק אין לנו

שלשון המשנה (סוכה לד, ב) הוא 'עלתה חזיות על רובו וכו' פסול, עלתה חזיות על מיעוטו וכו' כשר, ומהרישא מדויק שדוקא על רובו פסול אבל אם רק על מחצה כשר, ומהסיפא מדויק שדוקא על מיעוטו כשר אבל על מחצה פסול, וכיון שלכאורה יש סתירה בדיוק לשון המשנה, יש להחמיר בזה.

